

ARDA EKŞİGİL  
Mehmet Mithat Bey'in Münasebetsiz Tarihi

ARDA EKŞİGİL 1989'da İstanbul'da doğdu. Montreal Üniversitesi'nde Yakınoğu Araştırmaları ve Tarih Bölümü'nden mezun oldu. McGill Üniversitesi'nde Erken Dönem Osmanlı Tarihi üzerine yüksek lisansını tamamladı. Bağımsız sinema alanında faaliyet gösteriyor.

İletişim Yayınları 3717 • Biyografi Dizisi 47  
ISBN-13: 978-975-05-4008-0  
© 2026 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM  
1j37 2026, İstanbul

*EDİTÖR* Tanıl Bora

*YAYINA HAZIRLAYAN* Sercan Çınar

*DİZİ KAPAK TASARIMI* Utku Lomlu

*KAPAK* Suat Aysu

*KAPAK FOTOĞRAFI* Mithat Alam (Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi)

*UYGULAMA* Hüsnü Abbas

*DÜZELTİ* Berfin İnan

*DİZİN* Berkay Üzüm, Mehmet Atala

BASKI Ayhan Matbaası • SERTİFİKA NO. 44870  
Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No. 6/41  
Bağcılar 34218 İstanbul • Tel: 212.445 32 38

CİLT Güven Mücellit • SERTİFİKA NO. 45003  
Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No. 6  
Bağcılar 34218 İstanbul • Tel: 212.445 00 04

**İletişim Yayınları** • SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,  
Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul  
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58  
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

ARDA EKŞİGİL

# Mehmet Mithat Bey'in Münasebetsiz Tarihi





## İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	7
Mithat Bey ve Ben.....	9
Ubudiyet.....	35
Televvün.....	69
Haysiyet-i Şahsiye.....	107
Sevkiyat.....	171
Mükâfat.....	189
Ahenk.....	231
Erbab-ı Namus u Fazilet.....	247
Cazip Bir Dava.....	291
Herr M.....	331
Koruyucu Kanatlar Altında.....	385
KAYNAKÇA.....	401
Dizin.....	417



## TEŞEKKÜR

Mithat Bey'in yaşamöyküsünün görücüye çıkması pek çok aile ferдинin, dostun ve aşinanın ortak çabasıyla mümkün oldu. Verdikleri öneriler ve yaptıkları irili ufaklı sayısız katkı için Salim Tamari, Roberto Mazza, Kürşat Kırca, Müjde Dila Gümüş, Ümit Kurt, Talha Çiçek, Yektan Türkyılmaz, David Kushner, Ayşegül Okan, Ayşe Köse, Aytaç Demirci, Faruk Eczacıbaşı, Kerim Kerimol, Nuran Davutyan, Mehmet Draz, Zafer Toprak, Murat Koraltürk, Cenker Sarıkaya, Nathaniel Moses, Haluk Selvi, Günsel Renda, Rauf Versan, Sevin Emiroğlu, Ömür Yazıcı Özdemir, Muzaffer Başkaya, Mehmet Serhat Yılmaz, Cengiz Kahraman, Ari Şekeryan, Gülsüm Polat ve Tolgahan Tekeli'ye teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, ziyaret ettiğim arşiv kurumlarında yaptığım ısrarlı başvurular karşısında bana sabırla yol gösteren, sundukları kaynaklarla kitabın harcını oluşturmamı sağlayan Jonas Springer, Christian Böse, Marcel Ruhl, Marie Mirkova, Annegret Wilke ve Ralf Engel'i de anmalıyım.

Mithat Bey'in peşinde koşarak geçirdiğim yıllar boyunca bana yarenlik eden, yüreklendiren, evlerini açan, kolumun uzanamadığı yabancı devlet arşivleri ve kütüphanelerinden bana "veri akışı" sağlayarak bilgi-belge açlığını gideren dost ve yakınlarım Zehra Uçar, Zeynep Zeytinoğlu, Güven Güzeldere, Hira Tekindor, Sayat

Mimar, Aram Mimar, Hande Tever, Gizem Alphan Elçi ve Marek Matusiak'a müteşekkirim.

Mithat Bey'le aile bağları bulunan akrabalarım gelince; onlara teşekkürün yanında belki bir de özür borçluyum. Hikâyesi birkaç anekdota sıkıştırılmış ortak atamızın serencamını elimden geldiğince açık bir dille, sırtımı belgelere vererek ve dönemin koşullarını göz önünde bulundurarak toparlamaya ve yorumlamaya çalıştım. Bazı ifade, görüş ve iddialarımın rahatsızlık verebileceğinin farkındayım. Sizleri herhangi bir şekilde hayal kırıklığına uğrattıysam, affola. Her halükârda, Leyla Cohen, Ayşe Cohen, Alice Sparberg Alexiou, Abdurrahman Alam, Zeynep Şengül (Alam), Aydın Alam ve Solmaz Sporel'e tüm bu yolculuk boyunca verdikleri koşulsuz destek için minnettar olduğumu belirtmek isterim.

Titiz çalışmaları, yerinde tavsiye ve müdahaleleriyle metnin yayına hazırlanmasında büyük payı olan annem Hülya Ekşigil'e ve İletişim Yayınları'nın değerli editörleri Tanıl Bora ve Sercan Çınar'a da ayrıca teşekkür ederim.

Son teşekkür ise, Mithat Bey'in sürekli yeni bulgularla değişen, gelişen, dallanıp budaklanan öyküsüne *en kesintisiz ve yoğun biçimde* maruz kalan yakınlarıma. Selin Yazıcı ve Adnan Ekşigil bu zorlu görevi çâr nâ çâr üstlenmiş oldular. Omuzlarında biriktirip taşıdıkları yükü elinizdeki kitaba sığdırmış olduk. Sabırlı bekle-yişleri ve koşulsuz destekleri için ikisine de ayrı ayrı teşekkür ederim.

## Mithat Bey ve Ben

Mithat Bey, büyük-büyükdedem olur. Veya ben, Mithat Bey'in torununun torunu olurum. Büyük kızı Mihriban Umar'ın kızı Leyla Umar'ın oğlu Adnan Ekşigil'in oğlu. İlk kez babaannemin terasındaki mutfakta karşılaşıyoruz. Duvarın bir köşesinde asılı portreden, yusuvarlak *pince-nez* gözlüklerinin arkasından müstehzi bir ifadeyle süzüyor etrafını. Dolgun yanaklı, tonton suratlı, takım elbiseli, zarif(çe) bir adam.

Sureti dışında aklımda kalan, babaannemin aktardığı birkaç anekdot. İlki nerede, ne zaman kurulduğunu bilmediğim bir sofrada geçiyor. Dede, toruna köfte yaptırmış. Torun, tabağına yiyebileceğinden fazla köfte almış. Dede, torunu uyarılmış. “Yiyebileceğin kadar al.” Torun, biraz da açgözlülükten olacak, yiyebileceğinden fazlasını almış. Haliyle nefesi son lokmalara yetmemiş. Masadan kalkmak isteyince dede, “Tabağındakileri bitirene kadar ikimiz de masadan kalkmayacağız” demiş. Karşılıklı uzun bakışmalar sonucu torun pes etmiş ve babaannemin deyimiyle köfteleri “eşek gibi” yemiş.<sup>1</sup>

İkinci anekdot, heyecanla anlatılan dramatik bir final sahnesi. Dede, şoförünün kullandığı arabayla süratle “Kızıltoprak tarafın-

---

1 Leyla Umar'ın anılarında da aktardığı bu hikâye için bkz. Leyla Umar, *Geriye Yazılar Kaldı*, Epsilon Yayınları, İstanbul, 2005, s. 24.

da” bir meçhulden diğere gitmekte. Aniden, otomobilin önüne bir at arabası çıkıyor. Gerisini, babaannemin zihnimde dalgalanan sesinden dinleyelim:

Dedem at arabasına çarpacaklarını anlayınca şoförüne “Atlara çarpma!” diye bağırmiş. Şoför, emre uyararak direksiyonu çevirmiş, otomobil bir direğe toslamış. Dedem orada ölmüş. Atları çok severmiş, onları kurtarmak için canından olmuş.

Babaannemin, şoförle Mithat Bey’in arasında bir koltuğa yerleşmişcesine canlandığı bu hikâye, dikkat çekici bir ayrıntı içerir: Mithat Bey’in at arabalarının hâlâ yaygın olduğu Erken Cumhuriyet devrinde şoförlü bir arabada seyr ü sefer etmesi. Şoförünün yaptığı kazada ölmesi, merhumun kalburüstü ve ayrıcalıklı statüsüne işaret eder.

Zihnime nereden düştüğünü çıkaramadığım başka bilgi kırıntıları da yukarıdaki “ekabirden ecdat” öyküsünü destekler nitelikte. 1928 yılında ilk kez bir yabancı devlet başkanı –Afgan Kralı Emanullah– Cumhuriyet Türkiyesi’ni ziyaret ederken Ankara’da şanına uygun konut bulunamadığından “Atatürk’ün ricasiyle” Mithat Bey’in köşkü kendisine tahsis edilmiş, örneğin. Mithat Bey’i, Çankaya’ya “gelin komşu olalım” diyerek çağırmanın da bizzat Atatürk olduğunu babaannem anı kitabında aktarmış. Emanullah Han 1930’da, bu kez havası epey sönmüş bir devrik kral olarak Ankara’ya geldiğinde yine Mithat Bey’e misafir olmuş. Hediyeler getirdiği devasa halının Mithat Bey’in ölümünden sonra şüpheli biçimde kaybolduğu aile içindeki “değişik kanatlar” tarafından, suçlayıcı ve imalı nazarlarla anlatılıyor (meğer).<sup>2</sup> Mithat Bey’in sırasıyla dört çocuğu Muzaffer, Mihriban, Neriman ve Suzan’ın babalarının ölümünden yıllar sonra, kendi çocuklarına miras yoluyla aktardıkları Çankaya’daki uçsuz bucaksız arazinin aile fertleri tarafından yıllarca didiklenip parsel parsel satılmasından bahsedildiğini hatırlıyorum.<sup>3</sup> Mithat Bey, nasıl olmuş da Çankaya’nın zirvesine çıkıvermiş? İşin o kısmının konuşuldu-

2 Leyla Umar, *a.g.e.*, s. 23 ve 26.

3 Umar, *a.g.e.*, s. 23. Ayrıca Leyla Umar, “Büyükbabam Ölüyor”, *Sabah*, 15 Mart 1995.

ğunu anımsamıyorum. Fakat Mithat Bey'in dönemin siyasi, ekonomik ve sembolik tepe noktası Çankaya'yı "parsellemiş" olmasının olağan karşılandığını hatırlıyorum. "Mühim bir şahsiyet" olarak *oralarda* olması doğaldı Mithat Bey'in.

Hafızamı biraz daha zorluyorum. Babaannemle bir ada gezintisi. Con Paşa Köşkü'nün önünden "burası dedeminmiş, bir akrabası rica etmiş, ona çok ucuza satmış" diye sitem edip geçiyor. Niçin akrabasının ricası üzerine bu pür-ihtişam köşk "çok ucuza" satmış Mithat Bey? Hatırladığım köşk, hakikaten Nizam Caddesi'nin gözbebeği Con Paşa mı, ben mi hafızamda öyle yer etsin istemişim? Bunun gibi ufacak kırıntılar var belleğimin arka odalarında; aile fertlerinin tekrar ettiği, yıllarca tozlu raflardan çıkarılmamış, sahilliği sorgulanmamış olgular. Mithat Bey'in çalاکalem icra edilmiş, onu zaman ve mekânda konumlandırmakla yetinen, biz aile fertleri için "anlam ve önemini" sabitleyen, kalın fırça darbeleriyle icra edilmiş bir portre.

Herkesin ittifak halinde tekrarladığı bir bilgi, Mithat Bey'in Kudüs'ün *son* Osmanlı mutasarrıfı olması (bugünkü valiye denk düşen idari bir makam). Dedemizin, Osmanlı'nın Kutsal Topraklar'da yüzyıllar süren egemenlik öyküsünün dramatik kapanış perdesinde kritik bir rol aldığı bilgisi. *Son mutasarrıf* – aslında sondan ikinci, ama zihinlerde öyle yer etmiş bir kere; Cemal Paşa'nın Suriye-Filistin bölgesini kasıp kavurduğu o fırtınalı savaş yıllarında, çöküşün ağırlığını sırtlanmanın payesi ona verilmiş. Yenilginin ihtişamına, çekiciliğine, ağıtsallığına yakışır başrolü oynamış.<sup>4</sup>

Gemiyi herkesten sonra terk eden vakur kaptan olmanın yanında, fişeği *ilk* çakan öncülerden olmanın gururunu da yaşatmaktadır bize Mithat Bey. Mithat Bey'in "son kayınbiraderi" olacak *Antep Kahramanı* (ve mebusu), İstiklal Mahkemesi azası Kılıç Ali'nin oğlu Altemur Kılıç hatıratında, babasının eniştesini tanıtırken "Mustafa Kemal'e iltihak eden ilk mülki amirlerden" olduğunu belirtir.<sup>5</sup> Vaziyetin ciddiyetini *ilk* kavrayan, tüm tehlikelere rağ-

4 Umar, *Geriye Yazılar Kaldı*, s. 10-15.

5 Altemur Kılıç, *Kılıç'tan Kılıç'a: Bir Dönemin Tanıklığı*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005, s. 53.

men *ilk* harekete geçen, memleketin kurtuluşunda hissesi bulunan, o anonim fakat bir o kadar fiyakalı “ve silah arkadaşları” kategorisine girmeye hak kazanan ecdat. Mustafa Kemal Paşa'nın Türk siyasi hayatına damga vurmasıyla beraber Mithat Bey, *O'na yakın olduğu ölçüde* önem kazanacak hem ailenin hem de kolektif hafızanın nazarında. Milli Mücadele esnasında Damat Ferit hükümetinden kopup Van valisi olarak Milli Hareket'e iştirak edecek, Vahdettin'in hempaları tarafından “asilere iştirak etmekten” dolayı azledilince soluğu Ankara'da alacak, Fransızların kontrolünde olan, dönemin en büyük şirketlerinden Tütün Rejisi'ni “Türkleştirmekle” görevlendirilecek Mustafa Kemal Paşa tarafından. Gazi Paşa'nın itinayla çizdiği oyun planında irili ufaklı roller alarak –ve aldığı ölçüde– itibar görecek Mithat Bey. Babaannemin, Atatürk'ün ağzından aktardığı (ağzına yerleştirdiği?) ifadeyle kendisine “komşu olan”, komşuluğuyla tarihe geçmeye hak kazanan, kurucu baba olmasa da kurucu babanın mahalle ve silah arkadaşı olarak tarihten bir hisse edinecektir kendine.

Elbette, bu komşuluk hukuku ve kader birliği vurgusu bizi yanıltmamalı. Mithat Bey, büyük resme bakıldığında Erken Cumhuriyet dönemi siyasal elitler sahnesinin minör karakterlerindenidir. 1923'ten 1936'daki ani ölümüne kadar Maraş milletvekilliği yapmış, ileride göreceğimiz bazı siyasi kırılma anlarında çorbada belli oranda tuzu olmuştur. Fakat *ağırlığı* olan, gelişmelere yön vermeye, set çekme veya hızlandırmaya hevesli, *baskın* bir mizacı yoktur. Gelişmeler karşısında pozisyon alan, rüzgârın nereden eseceğini kestirip gemisini yönlendirmeyi bilen, Atatürk'ün bir başka silah arkadaşı Mazhar Müfit Kansu'nun tabiriyle zinhar “Paşa'nın emir ve tavsiyelerinden ayrılmayan” bir *muvafık*, yani bir iktidar iştirakçisidir Mithat Bey.

Burada, şu soru sorulabilir: Mithat Bey'i tek parti döneminde fırka çizgisinden ayrılmadan, talimata göre el kaldırıp indiren birkaç yüz mebustan ayıran, biyografisini yazacak –ve okuyacak– kadar özel kılan nedir? Devlet-i Aliyye'nin değişik kademelerinde hizmet etmiş asker veya mülki amirlerin kendilerini yeni cumhuriyetin Meclis'inde bulmaları vaka-ı adiyedir. Her birinin, içinde yaşadıkları çalkantılı koşullarla da bağlantılı olarak romanlara